

ERFGOED BRUSSEL

Een publicatie van het Brussels
Hoofdstedelijk Gewest

DOSSIER
PARKEN EN TUINEN

N°009
DECEMBER 2013

De Inventaris van de merkwaardige bomen

EEN INSTRUMENT OM ONS BOMEN-ERFGOED TE BESCHERMEN

CATHERINE LECLERCQ

Landbouwkundig ingenieur, attaché bij de Directie Monumenten en Landschappen

---

BRUNO CAMPANELLA

Dr. en Environnement attaché bij de Directie Monumenten en Landschappen

---

De bevolking en de beheerders sensibiliseren voor de bescherming van bomen, ongeacht hun wettelijke statuut, uitzonderlijke exemplaren uitkiezen om ze te beschermen door ze op de bewaarlijst in te schrijven, toekomstige merkwaardige bomen opsporen om optimale groeiomstandigheden te verzekeren... al deze taken van de Directie Monumenten en Landschappen zijn complementair. Het is inderdaad van het allergrootste belang dat de administratie een nauwe band onderhoudt met de personen die in direct contact staan met merkwaardige bomen en dat ze hun de best mogelijke informatie kan verschaffen. Het online ter beschikking stellen van de beschrijvende fiches is een goed voorbeeld van de wisselwerking die nodig is tussen de bevolking en de administratie. Dit artikel beschrijft hoe de inventaris de wetenschappelijke basis vormt waarmee de Directie Monumenten en Landschappen bijdraagt tot het behoud van de mooiste bomen van ons Gewest.

De Inventaris van de merkwaardige bomen bestaat al sinds 2002 binnen de Directie Monumenten en Landschappen. De toenmalige inventarissen, die een uiteenlopende oorsprong hadden, werden eerst in een gegevensbank verzameld, zodat 2.400 bomen konden worden geïnventariseerd. Nadien werd een precieze methodologie voor het prospectiewerk uitgewerkt. In 2013 twijfelt niemand nog aan het nut van deze inventaris, die ondertussen

al meer dan 6.110 bomen bevat. In tien jaar tijd zijn meer dan 3.700 bomen toegevoegd, terwijl er meer dan 100 op de bewaarlijst zijn ingeschreven. Het team van de Cel Landschappen spitst zich nu toe op bomen die in beschermde landschappen staan, want de inventarissen waarin ze nu zijn opgenomen, zijn fragmentarisch en vaak al vele jaren niet meer bijgewerkt. De ontdekking van nieuwe opmerkelijke exemplaren gaat voort, terwijl andere verdwijnen...

Het team belast met de Inventaris van de merkwaardige bomen binnen de Directie Monumenten en Landschappen (© GOB).

WELKE ERFGOEDWAARDE HEBBEN DE MERKWAARDIGE BOMEN VAN ONS GEWEST?

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt een boom als ‘merkwaardig’ gedefinieerd als hij een bepaalde erfgoedwaarde heeft, met andere woorden als hij voldoet aan een geheel van wetenschappelijke, esthetische en historische criteria, zoals bepaald bij verordening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van 4 maart 1993 inzake het behoud van het onroerend erfgoed, opgenomen in het Brussels Wetboek van Ruimtelijke Ordening (BWRO) dat op 5 juni 2004 in werking trad. De afmetingen van de boom (boomomtrek gemeten op een hoogte van 1,5 meter) en de zeldzaamheid van de soort in het Gewest worden als de wetenschappelijke criteria beschouwd, terwijl het silhouet van de boom, de plantwijze (alleenstaand of in groep) of de impact op het landschap (zichtbaarheid vanuit de openbare ruimte) voorbeelden van esthetische criteria zijn. Een historische waarde wordt dan weer toegekend aan bomen die op oude kaarten voorkomen of in de oude literatuur worden vermeld, alsook aan bomen die een bepaalde gebeurtenis herdenken.

Dankzij de wetenschappelijke inventaris zijn talrijke merkwaardige bomen ontdekt waarvan de afmetingen die van de grootste bomen uit oude inventarissen overtreffen. Momenteel bevat de gegevensbank 53 bomen met een omtrek van meer dan 500 cm (buiten het Zoniënwoud). Onder de ‘Europese’ soorten zijn de beuken (*Fagus sylvatica*) het best vertegenwoordigd: zes rode beuken van meer dan 500 cm, die zich vooral op private eigendommen bevinden, en zeven groene beuken, hoofdzakelijk in het Ter Kamerenbos in Brussel. Ze worden gevolgd door de zomereiken (*Quercus robur*), waarvan de grootste exemplaren in het Jacques Brelpark in Vorst staan, een linde (*Tilia platyphyllos*) in Elsene, een gewone wilg (*Salix alba*) in Sint-Agatha-Berchem, een zwarte populier (*Populus nigra*) in Elsene, een tamme kastanje (*Castanea sativa*) in Vorst, en een smalbladige es (*Fraxinus angustifolia*) in Brussel. Onder de bomen die

Afb. 1

De grootste boom van het Gewest: een mammoetboom in een geveltuin aan de Franklin Rooseveltlaan in Brussel, met een omtrek van 690 cm (© GOB).

tijdens de 18de en 19de eeuw werden geïmporteerd, bereikt de mammoetboom (*Sequoiadendron giganteum*) (afb. 1) door zijn snelle groei het vaakst een omtrek van meer dan 500 cm. Momenteel bevinden zich achttien exemplaren in de inventaris, overwegend in de gemeenten Ukkel, Brussel en Sint-Pieters-Woluwe. Ze worden gevolgd door de witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*) in Ukkel, Brussel en Watermaal-Bosvoorde en de Canadese populieren (*Populus x canadensis*) in Schaarbeek en Anderlecht. Regelmatig nemen andere bomen de koppositie in, ofwel door hun sterke groei, ofwel doordat ze nog niet waren geïdentificeerd (maar dat wordt steeds zeldzamer), ofwel doordat een grotere boom is verdwenen. Het is belangrijk dat voor elke soort een lijst van de grootste exemplaren wordt bijgehouden. Een van de criteria voor de erfgoedwaarde van elke boom is immers zijn vergelijking met het gemiddelde van de drie grootste vertegenwoordigers van zijn soort. Om wetenschappelijk correct en nuttig te zijn, moet de inventaris dus constant worden bijgewerkt.

Al herhaaldelijk zijn er nieuwe specimens ontdekt van een soort die weinig of zelfs niet op het gewestelijke grondgebied voorkomt. Dat was onder meer het geval voor een Californische torreyea (*Torreya californica*) (afb. 2) die werd geregistreerd op de site van Solvay Sports aan de Perulaan in Brussel, een *Nothofagus obliqua* op de binnenplaats van het Koninklijk Atheneum van Jette, een katsuraboom (*Cercidiphyllum japonicum*) in de tuin van de Japanse Toren in Laken en een Europese hopbeuk (*Ostrya carpinifolia*) in de gevelduin van het Atheneum Jean Absil in Etterbeek.

Ook de zeldzaamheid van een soort is, net als de afmetingen van een boom, bepalend voor zijn erfgoedwaarde. Op basis van die erfgoedwaarde kan men objectief kiezen welke bomen het voorwerp van een wettelijke beschermingsmaatregel kunnen uitmaken (inschrijving op de bewaarlijst of bescherming), hoewel dit niet het enige element is dat in rekening wordt gebracht.

Afb. 2

De enige vertegenwoordiger van de *Torreya californica*, in het privépark Solvay Sports, Perulaan in Brussel. Detail van het gebladerte en de vrucht (© GOB).

DE BESCHERMING VAN BOMEN MET EEN HOGE ERFGOEDWAARDE

Omdat het Gewest een belangrijke rol speelt in het behoud van dit bijzondere -want levende- erfgoed, heeft de inventariscampagne die meer dan tien jaar geleden van start is gegaan, geleid tot een aanzienlijke toename van het aantal beschermde bomen. Ze worden krachtens het BWRO als landschappen op de bewaarlijst ingeschreven. Vroeger maakte de wet op het behoud van monumenten en landschappen van 7 augustus 1931 uitsluitend hun bescherming als landschap mogelijk. Omdat die beschermingsmaatregel minder geschikt was voor het levende erfgoed wegens de opgelegde beperkingen -een beschermd goed mag niet worden afgebroken¹, maar een boom moet men kunnen vellen- werd voor de inschrijving op de bewaarlijst gekozen zodra dit mogelijk werd. Een van de beperkingen van dit beschermingsstelsel is dat het geen subsidiëring toestaat voor het onderhoud (snoeien) of het behoud (bijvoorbeeld kroonverankering). Dat kan problematisch zijn, omdat er geen officiële erkenning bestaat voor het beroep van boomsnoeier en het Gewest de kwaliteit van de beoogde ingrepen dus niet systematisch vooraf kan controleren.

In 2002 genoten achttien bomen een wettelijke beschermingsmaatregel; vier ervan waren beschermd, de andere waren op de bewaarlijst ingeschreven. De eerste boom die werd beschermd, was de oude linde van Elsene, bij KB van 1936 (afb. 3 en 4). De inventariscampagne heeft ondertussen de bescherming van 101 andere exemplaren mogelijk gemaakt. Tijdens dezelfde periode werd geen enkele nieuwe boom individueel beschermd.

Onder de bomen met een hoge erfgoedwaarde die zijn ingeschreven op de bewaarlijst vermelden we de Hongaarse eik (*Quercus frainetto*) aan de Secrétinlaan in Jette (afb. 5), de zuilvormige zomereik (*Quercus robur f. fastigiata*) in een privétuin in

de Vriërestraat in Laken, de oosterse plataan (*Platanus orientalis*) aan de Derbylaan in Elsene (afb. 6), ook in een privétuin, of nog de tamme kastanje (*Castanea sativa*) aan de Wijn-oogstdreef in Vorst ... De lijst is lang, want het Gewest kan prat gaan op talrijke bomen met een grote erfgoedwaarde, onder meer dankzij de aanwezigheid van talrijke landhuizen vanaf halfweg de 19de eeuw. Dit waren grote eigendommen die meestal bestonden uit een centrale woning gelegen in een grote, vaak beboste tuin met het uitzicht van een park. De verkaveling van deze eigendommen heeft gelukkig niet geleid tot het systematisch vellen van de talrijke bomen die er groeiden. De overlevenden, die vaak meer dan een halve eeuw oud zijn, vormen levende getuigen van de verstedelijking van het Gewest.

Een verscheidenheid van beschermde boomsoorten

De beschermde bomen omvatten 33 genera en 49 soorten. Dit illustreert meteen hun belang in termen van het behoud van de biodiversiteit.

De beschermde bomen omvatten 33 genera en 49 soorten. Dit illustreert meteen hun belang in termen van het behoud van de biodiversiteit.

De overheersende boomsoort is de rode beuk (*Fagus sylvatica f. purpurea*). Daar zijn verschillende redenen voor. Enerzijds is deze soort altijd rijkelijk aangeplant in parken en privétuinen, meestal op een manier die de bomen veel ruimte liet, in de hoop dat ze een imposante kroon zouden ontwikkelen. Anderzijds gaat het om een relatief snel groeiende soort omdat ze, althans tot op heden, goed aan ons klimaat is aangepast (J.C. Baudouin, 1993). En tot slot is ook het esthetische effect van de bladkleur een belangrijk element, zowel bij de keuze van de soort die wordt aangeplant als vanwege de impact op het landschap. Aan het andere uiteinde van dit palmares bevinden zich enkele zeldzame boomsoorten in Brussel, waarvan sommige zelfs als 'verzamelstukken' kunnen worden

beschouwd. We vermelden de Italiaanse hartbladige els (*Alnus cordata*) in de Gewijde-Boomstraat in Elsene, de oosterse amberboom (*Liquidambar orientalis*) aan de Schermkunstlaan in Sint-Pieters-Woluwe en de treurhoningboom (*Sophora japonica f. pendula*) aan de Schoon Verblijflaan in Ukkel. Sommige kleinere bomen werden vooral vanwege hun zeldzaamheid beschermd, zoals de twee Amerikaanse iepen (*Ulmus americana*) in de Augustijnenstraat in Brussel, die een omtrek van slechts 110 tot 130 cm hebben.

Verspreiding over de gemeenten

Er zijn grote verschillen in de geografische verspreiding van de merkwaardige bomen binnen de negentien gemeenten (afb. 7). Dat houdt met twee factoren verband. Ten eerste is er de oppervlakte van elke gemeente: gemeenten met een kleiner grondgebied, zoals Koekelberg of Sint-Joost-ten-Node, bezitten logischerwijze minder bomen -en dus ook merkwaardige bomen- dan grotere gemeenten zoals Brussel of Ukkel. En dan is er de verstedelijking: in sommige gemeenten bevinden zich weinig oude bosrijke parken, zoals in Anderlecht, in tegenstelling tot andere gemeenten zoals Watermaal-Bosvoorde. De verspreidingsgraad van bomen die in de inventaris zijn opgenomen, houdt dus rechtstreeks verband met de geschiedenis van de verstedelijking van elke gemeente.

Als we het aantal bomen bekijken dat op de bewaarlijst is (of wordt) ingeschreven per gemeente (afb. 7b), valt op dat het niet altijd de gemeenten met de meeste merkwaardige bomen zijn die ook de meeste beschermde bomen hebben. Dit vertaalt de wens van zowel de bevolking als de gemeentelijke en gewestelijke besturen om de mooiste exemplaren te verdedigen, waar ze zich ook bevinden. Overigens zien we dikwijls dat wanneer er nog slechts enkele emblematische bomen in een wijk overblijven, die bomen meer aandacht krijgen van de inwoners.

Afb. 3

De oude linde van Elsene,
Oude Lindesquare (M.
Vanhulst, 2012 © GOB).

Afb. 4

De oude linde van Elsene is al
te zien op talrijke postkaarten
van het begin van de vorige
eeuw (© Collectie Belfius Bank
- Académie royale de Belgique
© ARB-GOB).

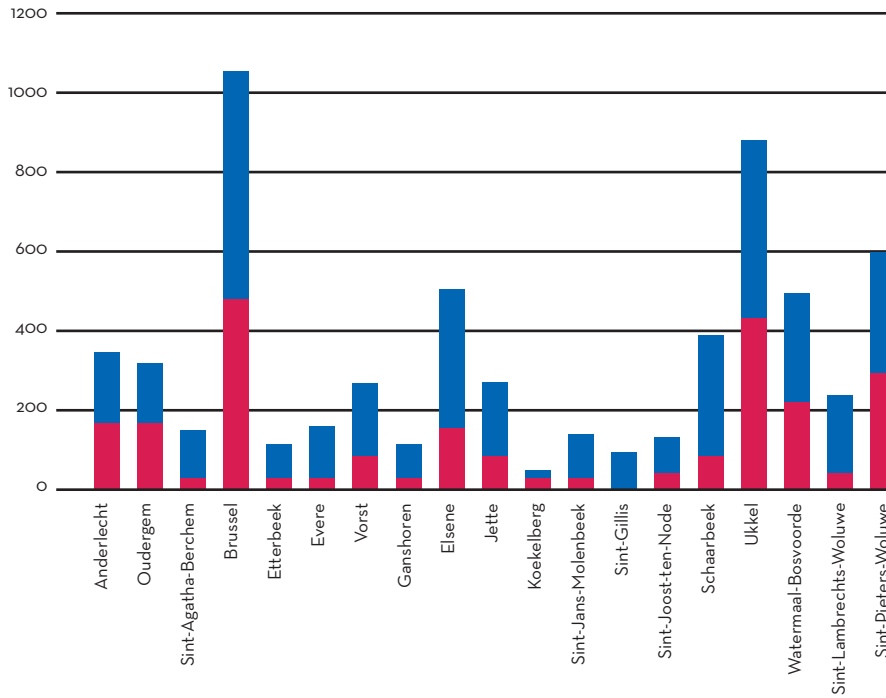
Afb. 5

De Hongaarse eik aan de Secrétinlaan in Jette heeft een hoge erfgoedwaarde: deze alleenstaande boom neemt een centrale plaats in het landschap in en heeft een evenwichtig silhouet. Het gaat om de grootste vertegenwoordiger van deze soort, die ook een herdenkingsboom is (©GOB).

Afb. 6

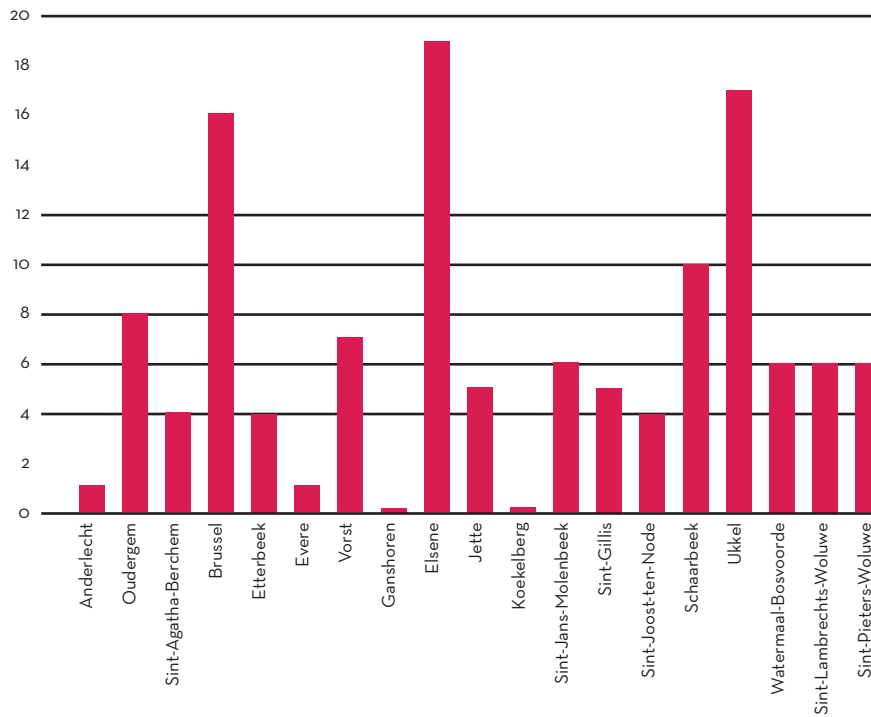
Oosterse plataan aan de Derbylaan in Elsene.

Afb. 7

Uitsplitsing van het aantal geïnventariseerde bomen per gemeente. In het rood: de bomen vermeld in oude gegevensbanken; in het blauw: de sinds 2002 geïnventariseerde bomen.

Afb. 7b

Uitsplitsing van het aantal beschermde bomen per gemeente.

DE BOMEN IN DE STAD MOETEN WORDEN OPGEVOLGD

Rond een aantal bomen die in de inventaris of op de bewaarlijst zijn opgenomen, is de omgeving aanzienlijk gewijzigd. De stad evolueert immers onophoudelijk: verkavelingen, bouwwerken, bestemmingswijzigingen, sloop ... Het is dan ook van het allergrootste belang dat we het behoud verzekeren van opmerkelijke exemplaren op een perceel waar een vastgoedproject wordt uitgevoerd, zonder daarom de afloop van dit project in het gedrang te brengen. Wanneer de bouwpromotoren hier al vanaf de ontwerpfase rekening mee houden, is er doorgaans geen probleem. Dankzij de inventaris kunnen ze, zoals iedereen trouwens, merkwaardige bomen lokaliseren en hun beschrijvende fiche raadplegen via de cartografische toepassing BruGIS. Dat levert echter niet automatisch een beschermingsstatuut op. De inschrijving op de bewaarlijst is een beschermingsmaatregel die dergelijke wijzigingen in de omgeving kan voorkomen of toch ten minste de nefaste gevolgen voor de bomen kan beperken. Vaak verzekert de strikte naleving van de bouwvoorwaarden die bij een stedenbouwkundige vergunning horen op zich al het behoud van hun levensruimte.

Elke boom heeft immers een wortelstelsel dat zich ver buiten de omtrek van de kroon uitstrekt. De boom gebruikt zijn bronnen maximaal, zowel in de lucht als onder de grond. De hoofdwortels, ook ankerwortels genoemd, bevinden zich hoofdzakelijk onder de kroon van de boom, maar de rest van het wortelnetwerk, waarlangs de boom zich voedt, strekt zich veel verder uit. Als men dit cruciale feit over het hoofd ziet, leidt dat onvermijdelijk tot de vroegtijdige dood van een boom, en de voorbeelden daarvan zijn helaas nog altijd te talrijk.

De treurbeuk (*Fagus sylvatica f. pendula*) op het voormalige eigendom Grosjean, aan de Leuvensesteenweg in Evere, behoort tot de bomen waarvoor beschermingsmaatregelen gelden tijdens de werken op het perceel, die al jaren aanslepen (afb. 8 en 8b), net als de rode

Afb. 8

Monumentale treurbeuk van het oude domein Grosjean in Evere (2012 © GOB).

Afb. 8b

Tijdens de werken werden fysieke beschermingsmaatregelen getroffen om de boom te beschermen (2013 © GOB).

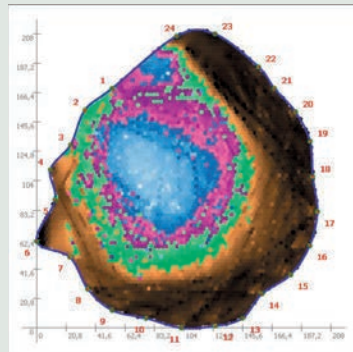
beuk (*Fagus sylvatica f. purpurea*) aan de Vleurgatsesteenweg in Elsene. We kunnen alleen maar hopen dat deze maatregelen hen zullen helpen de stress te boven te komen die een dergelijke wijziging van hun omgeving veroorzaakt.

De oudste bomen hebben voldoende tijd gehad om een vegetale architectuur te ontwikkelen die eigen is aan elke soort. We kunnen ze hieraan herkennen en we raken er ook aan gewoon door ze vaak te zien. De omvang van de kroon van een grote alleenstaande beuk, bijvoorbeeld, heeft op zich al een onmiskenbare esthetische waarde. Toch vertonen deze bomen, waaronder sommige beschermde, ook gebreken, zoals dood hout, een holte of gebroken takken. De inventaris van de merkwaardige bomen maakt het mogelijk de gezondheidstoestand van een boom in de tijd te volgen. De gebreken moeten echter niet alleen worden vastgesteld en geïnventariseerd, maar ook geëvalueerd. Afhankelijk van hun belangrijkheid kunnen ze een ingreep noodzakelijk maken, hoewel die nooit disproportioneel mag zijn. In sommige gevallen stabiliseert de toestand van de boom zich nadat de gebreken zijn weggewerkt, in andere gevallen gaat de aftakeling voort en is continue opvolging noodzakelijk.

Naast de behandeling van gebreken is het ook belangrijk de oorzaken ervan op te sporen, om zo het probleem te verhelpen en het overleven van de boom te verzekeren. In de meeste gevallen zijn de oorzaken te zoeken in de omgeving waarin de boom groeit. Werkzaamheden waarbij wortels zijn doorgesneden, de bodem rond de boom die ondoordringbaar is gemaakt, beschadigingen te wijten aan schokken veroorzaakt door voertuigen ... aan oorzaken geen gebrek, vooral in een stedelijke omgeving. Eens te meer: hoe ouder de boom is, hoe groter de kans dat zijn omgeving in de loop der tijden is veranderd. Bomen die hun eigen verdedigingsmechanismen tegen deze aanvallen hebben opgebouwd, kunnen soms worden geholpen door de kwaliteit van hun omgeving te herstellen, vooral dan de bodem (inspuiten met meststoffen, mulchen' rond de voet).

BIJKOMENDE DIAGNOSTIEKTECHNIKEN

De opvolging van een oude boom omvat ook een onderdeel 'stabiliteit'. Men moet zich ervan vergewissen dat de beschermingsmaatregelen vruchten afwerpen en dat het gevaar van vallende takken of omvallen daadwerkelijk wordt verkleind. Daartoe bestaan er, naast de visuele diagnose, twee basistechnieken. De eerste is de tomografie. Die bestaat erin de voortplantingssnelheid van geluidsgolven doorheen het hout van de stam of van de tak te meten. Problemen zoals scheuren, molm of holten vertragen de voortplanting van het geluid en ontkleuren het beeld. Deze techniek resulteert dus in een betrouwbare kwantificatie van vol hout en maakt het mogelijk een veiligheidscoëfficiënt van de structuur te berekenen. Deze diagnose moet echter door een gekwalificeerd boomverzorger worden uitgevoerd. De tweede techniek is de trektest. Daarbij worden de door de wind opgewekte mechanische spanningen gesimuleerd door aan de boomstam te trekken. Vergeleken met de tomografie biedt deze techniek het voordeel dat ze een dynamische component toevoegt aan de stabiliteitsanalyse. Daarenboven is het de enige techniek die het mogelijk maakt te controleren of de wortels nog een goede verankering van de boom in de bodem verzekeren. De uitvoering van deze meting is echter wel complexer en ook duurder.

Beeld van de doorsnede van een stam gemaakt met de tomograaf. De kleuren stemmen overeen met een dichtheidschaal die door het apparaat wordt berekend op basis van de gemeten geluidssnelheden. Zwart en bruin vertegenwoordigen gezond hout, groen en violet zijn deels aangetast hout, terwijl blauw en wit zwaar beschadigde of holle zones voorstellen. In dit geval toont de tomografie de verspreiding van een holte tussen sondes 1 en 24.

KROONVERANKERING ALS AANVULLENDE TECHNIEK

Naast snoeien bestaan er nog andere technieken die in specifieke gevallen aangewezen zijn, zoals de verankering van hoofdtakken. Deze ingreep is vrij zeldzaam en ook duur, dus ze wordt uitsluitend uitgevoerd wanneer een mechanische zwakte aan een tak wordt vastgesteld. De geplaatste kabels dienen hoofdzakelijk om schade te vermijden indien een deel van de kroon zou afbreken, maar het afbreken zelf kunnen ze niet altijd voorkomen. Belangrijk is in elk geval dat de structuur van de kroon *a priori* is aangepast aan de beperkingen die voortvloeien uit haar gewicht en de impact van de wind. Het feit dat takken bewegen is geen gebrek, integendeel. Wanneer er bijvoorbeeld holten zijn, verhoogt de kroonverankering de veiligheid.

Er bestaan tal van verankeringsystemen, gaande van harde stutten tot soepele kabels. Ze hebben allemaal voor- en nadelen. Toch moeten sommige technieken worden vermeden die, in het kader van het behoud van opmerkelijke exemplaren, de fysiologie van de bomen kunnen aantasten, zoals het doorboren van takken of de onnodige plaatsing van stijve kabels of metalen hoepels.

Plaatsing van een dynamische verankering door een professioneel boomverzorger. De kabels worden aan de gesteltakken vastgemaakt via lussen, waardoor de takken niet worden ingesnoerd of gewond. Ze worden ook niet hard aangespannen, zodat de takken nog een zekere bewegingsvrijheid hebben.

kan de kroon niet leven. Daarom wordt in de procedure voor de wettelijke bescherming van een boom voorzien in de afbakening van een beschermingsperimeter waarbinnen menselijke ingrepen zo veel mogelijk worden beperkt, of toch in elk geval gecontroleerd. Een van de voordelen van de inventaris is precies dat we, via de bepaling van de erfgoedwaarde, uit de lijsten die bomen kunnen filteren die een dergelijk beschermingsregime verdienen.

Bomen vellen als ultieme oplossing

Sommige beschermde exemplaren zijn ondertussen verdwenen. Bomen zijn immers levende wezens en soms moeten we gewoon aanvaarden dat ze in de loop der jaren veranderen. In bepaalde gevallen, en ondanks het beschermingsstatuut en de inspanningen die voor het behoud worden geleverd, kan een boom niet bewaard blijven. Het vellen van deze uitzonderlijke bomen is altijd gerechtvaardigd, maar de redenen zijn uiteenlopend en de analyse van hun gezondheidstoestand maakt het mogelijk de juiste beslissing te nemen. Er wordt pas beslist een boom te vellen wanneer het niet langer mogelijk blijkt hem overeind te houden, en enkel na evaluatie van de mogelijke alternatieven.

Dat is het geval voor de rode beuk in de Oudergemaal in Etterbeek, waarvan het wortelstelsel, dat tijdens de aanleg van een parkeergarage zwaar onder druk kwam te staan, al verscheidene jaren door de honingzwam (*Armillaria mellea*) wordt gekoloniseerd. De nabijheid van gebouwen en mensen maakt het risico verbonden aan deze toestand onaanvaardbaar. We vermelden eveneens de monumentale rode beuk aan de IJzerlaan in Etterbeek, waarvan de schrale kroon in volle zomer duidt op een zware aantasting van het wortelstelsel door de reuzenzwam (*Meripillus giganteus*) die al verscheidene jaren aan zijn voet woekert. Een oude apenboom (*Araucaria araucana*) van het kasteel van Moortebeek in Sint-Jans-Molenbeek heeft de heraanleg van het park enkele jaren geleden niet overleefd als gevolg van de grondwerken en de gewijzigde bodembedekking. De boom zou zijn geplant toen het kasteel in 1896 werd gebouwd (afb. 10).

2004

2012

2013

Afb. 10

De apenboom van het oude kasteel van Moortebeek in Sint-Jans-Molenbeek. Deze boom heeft de heraanleg van de tuin helaas niet overleefd en moet binnenkort worden geveld (© GOB).

Afb. 11

Het park van het Egmontpaleis in Brussel. De hybride notelaar is goed te zien. Ets van Louise Danse (© KBR).

Afb. 12

De hybride notelaar van het Egmontpark, kort voor hij werd geveld (2007 © GOB).

Afb. 13

De hybride notelaar van het Egmontpark, heraanplanting (2010 © GOB).

Afb. 14

Zomereik in het Jacques Brelpark in Vorst, gemeten sinds 1973 (M. Celis 2012 © GOB).

Onder de gevelde bomen vermelden we ook nog de grootste zoete kers (*Prunus avium*) van het Gewest, in een privétuin in de Milcampsiaan in Schaarbeek, de grote rode beuk (*Fagus sylvatica f. purpurea*) in het park van kasteel Malou in Sint-Lambrechts-Woluwe, de Atlasceder (*Cedrus atlantica*) aan de Terkamenrenlaan in Brussel, of nog de hybride notelaar (*Juglans x intermedia*) in het Egmontpark (afb. 11, 12 en 13). Om dit groene erfgoed in stand te houden, is voor elk van deze bomen een nieuwe aanplanting voorzien.

En wanneer alles goed gaat...

Talrijke bomen zijn in tien jaar tijd verscheidene keren bezocht, waardoor we hun staat en vooral hun groei goed kunnen volgen. We vermelden bijvoorbeeld de zomereik (*Quercus robur*) (afb. 14) in het Jacques Brelpark in Vorst, waarvan de omtrek acht keer is gemeten sinds 1973 (dus nog lang voor de informatisering van de inventaris). Dankzij de waarden die in de gegevensbank zijn opgenomen, kunnen we de gemiddelde jaarlijkse groei of GJG berekenen (zie tabel afb. 15). In dit geval, en zonder dat dit noodzakelijk tot een verzwakking van de boom leidt, zien we duidelijk dat

Jaar	1973	1977	1986	1993	1997	2002	2010	2012
Omtrek	500	518	552	580	591	605	629	632
GJG		4.5	3.8	4.0	2.7	2.8	3.0	1.5

Afb. 15

GJG van de zomereik in het Jacques Brelpark in Vorst.

de groeiwaarden dalen met een eerste niveau van 4 cm/jaar gedurende twintig jaar, een tweede van 3 cm/jaar gedurende dertien jaar, en dan nog een laatste daling. Door deze evolutie constant te volgen kan de Directie Monumenten en Landschappen beslissen om ter plaatse te controleren of alle voorwaarden voor het overleven van de boom aanwezig zijn.

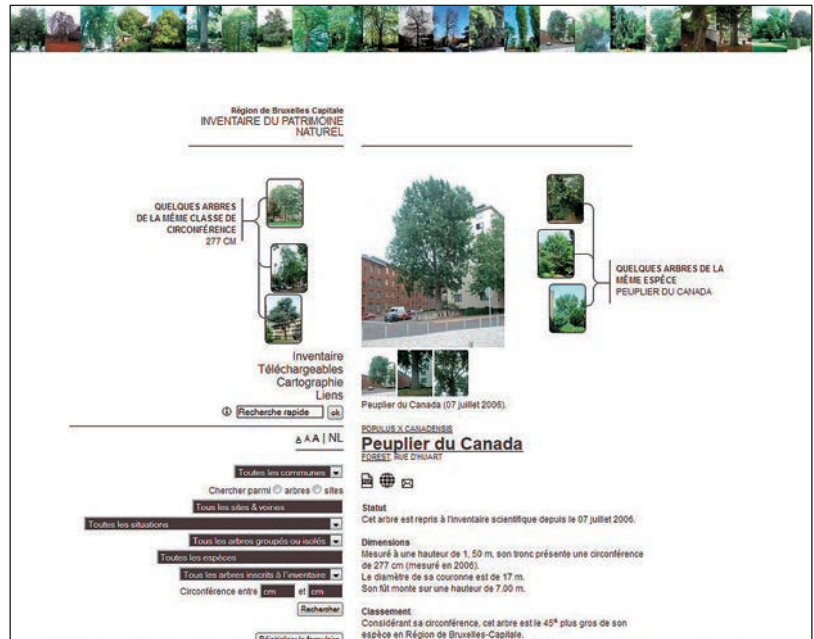
EEN ESSENTIEEL WETENSCHAPPELIJK EN INFORMATIEF INSTRUMENT

Geen bescherming zonder kennis. De inventaris is een van de basisinstrumenten voor de uitvoering van de beschermingsmaatregelen waarin het BWRO voorziet. Maar hij schept tegelijk een ongelooflijke band tussen de bevolking en de administratie, via de website waarop de beschrijvende fiches van de merkwaardige bomen online te raadplegen zijn. Enerzijds kan het publiek op die manier het bomen-erfgoed van zijn gemeente of streek ontdekken, of op zoek gaan naar de mooiste exemplaren van een bepaalde boomsoort, of nog het beschermingsstatuut van eender welke boom controleren (afb. 16). Anderzijds kan de Directie Monumenten en Landschappen dankzij de inventaris de recentste statistische gegevens gebruiken om het beheerde erfgoed en de evolutie ervan aan het publiek voor te stellen, zoals in het kader van deze publicatie.

WELKE TOEKOMSTPERSPECTIEVEN?

Uiteraard moeten we de inventaris blijven updaten en aanvullen. Zo zijn de bomen in de beschermde parken niet altijd behoorlijk in de inventaris opgenomen of ontbreken er beschrijvende gegevens. Aangezien ze *de facto* beschermd zijn, samen met het landschap waartoe ze behoren, waren ze niet prioritair toen de inventaris werd gemaakt.

We moeten ook de verschillende inventarissen die de overheden hebben opgesteld –merkwaardige bomen,

Afb. 16

Uittreksel uit inventaris van de merkwaardige bomen.

bomen in de straat, bomen in parken beheerd door de gemeenten of door Leefmilieu Brussel- aan elkaar koppelen, want de verschillende beheerders van de groene ruimten beschikken doorgaans over hun eigen inventaris. Als deze gegevens worden gebundeld, zal dit in de eerste plaats onze kennis van de evolutie van de bomen in de tijd verbeteren.

De gegevens uit de inventaris moeten zo ruim mogelijk worden verspreid, om de mensen hun bomenerfgoed beter te leren kennen en alle actoren te sensibiliseren voor hun bescherming. Dit artikel maakt deel uit van deze inspanning, net als eerdere publicaties en tentoonstellingen. De directe toegankelijkheid van de inventaris via de website <http://bomen-inventaris.iris-net.be> en haar contactinterface is een ander sterk punt van de communicatie, dat in de toekomst verder moet worden ontwikkeld.

Er moet een procedure worden ingevoerd voor de verplichte systematische opvolging van de merkwaardige bomen die niet beschermd zijn of ingeschreven op de bewaarlijst en die ook geen deel uitmaken van een beschermd landschap. Momenteel wordt het Gewest niet systematisch geïnformeerd over het vellen of ingrijpend snoeien van dergelijke bomen. Het feit dat deze bomen in de wetenschappelijke inventaris zijn opgenomen, wijst erop dat ze een toegevoegde waarde betekenen voor onze leefomgeving. Als dusdanig verdienen ze dan ook een minimum aan bescherming tegen schade als gevolg van onoordeelkundig snoeien of van werken die worden uitgevoerd zonder met de onmiddellijke omgeving rekening te houden. Deze bescherming zou kunnen bestaan in de verplichting om goede praktijken na te leven, zoals beschreven in de brochure *De boom in de stad* van de Directie Monumenten en Landschappen.

BIBLIOGRAFIE

- BAUDOUIN, J.C., *Les plantes ligneuses, vol. II, Les arbres feuillus et quelques arbustes*, Ministerie van het Waals Gewest, 1993, 506 p.
- CAMPANELLA, B. et al., 'Relationship between tree development, mean annual increment and internal wood decay in veteran Tilia trees', *Jaarboek van de Belgische Dendrologische Vereniging*, 2010, p. 32-42.
- DELCROIX, B. et al., *L'arbre, un être vivant*, Weyrich, 2009, 295 p.

- DRENOU, C., *La taille des arbres d'ornement, du pourquoi au comment*, Institut pour le Développement Forestier, 2002, 258 p.
- DRENOU, C., *Les racines, la face cachée des arbres*, Institut pour le Développement Forestier, 2006, 335 p.
- GALAND, B., LECLERCQ, C., VANDERLINDEN, H., *De boom in de stad*, Onderhoudsboekje, Directie Monumenten en Landschappen van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2007.
- WAUTERS, T., 'Les arbres remarquables de la capitale: quel avenir leur réserve-t-on?', *Brussels tijdschrift voor de stedenbouw*, 6, 2003, pp.14-16.

NOTEN

1. Artikel 232 van het BWRO.
2. Mulchen: het toevoegen van organisch materiaal aan de bodem, in een deklaag van maximum 15 cm dikte. De geleidelijke afbraak van het organische materiaal (compost, BRF-houtsnippen) verrijkt de bodem en levert meststof met een langdurige werking voor de boom.

.....

Inventory of noteworthy trees: a tool for conserving our arboreal heritage

.....

This scientific inventory is a management tool used by the Direction of Monuments and Sites in its everyday work: raising awareness among the public, owners, occupiers and planning authorities, advising them to ensure that trees are conserved regardless of their protection status, selecting noteworthy specimens suitable for inclusion in the Heritage List, and identifying future noteworthy trees to ensure that they can grow in ideal conditions. All these tasks are carried out on a permanent basis and alongside one another in order to guarantee conservation on a meaningful scale. Indeed, legal protection alone is not effective against the damage that some ill-informed owners can inflict. It is essential for the local authorities to maintain an ongoing dialogue with people who are in direct contact with noteworthy trees so they can present them with the best possible advice. Online publication of fact sheets constitutes one example of how the Heritage Department links up with the public. The following article describes how the inventory sets up the basic scientific framework helping the Heritage Department to carry out its mission to conserve the finest trees in our region.

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basy, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Leseque,
Cecilia Paredes en Brigitte Vander Bruggen

SECRETARIAAT

Cindy De Brandt en Linda Evens

REDACTIE

Raymond Balau, Hans Blanchaert, Bruno Campa-
nella, Nicolas de Villenfagne, Eric Hennaut,
Serge Kempeneers, Catherine Leclercq,
Harry Lelièvre, Anne-Marie Sauvat

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels en Erik Tack

NALEZING

Mia Verstraete tekstchirurg, Suzanne Gillijns,
Stephan Van Bellingen, en de leden van het
redactiecomité

VORMGEVING

Supersimple.be

DRUK

Dereume Printing

BEDANKINGEN

Jean-Marie Bailly, Philippe Charlier,
Julie Coppens, Philippe de Gobert,
Alexandre Carleer, Alice Gerard,
Gaspard Jedwab en Alfred de Ville de Goyet.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Arlette Verkruyssen, directeur-generaal van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling - Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel / Directie Monumenten
en Landschappen, CNN - Vooruitgangstraat 80,
1035 Brussel.

*De artikelen zijn gepubliceerd onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten
voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn
voorbehouden.*

HERKOMST VAN DE FOTO'S

*Mochten er ondanks onze inspanningen om
alle reproductierechten te betalen toch nog
gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden,
dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij
de Directie Monumenten en Landschappen van
het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.*

FOTO OMSLAG

Josaphatpark. Schaarbeek
(A. de Ville de Goyet, 2013 © GOB)

LIJST MET AFKORTINGEN

AAM - Archives d'Architecture Moderne
ARB - Académie royale de Belgique
BVPB - Brussels vereniging voor plantsoen-
beheerders
BRP - Bibliotheek René Pechère
KBR - Koninklijke Bibliotheek van België
GOB - Gewestelijke Overheidsdienst Brussel
- Documentatiecentrum van Brussel Stedelijke
Ontwikkeling.

ISSN

2034-578X

WETTELIJK DEPOT

D/2013/6860/018

**Cette revue paraît également en Français
sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.**